

РАДОЙ РАЛИН

Стефан Коларов

Макар и обграден с внимание като сатирик, по силата на парадокс, нечужд на нашите критически увлечения, като лирик Радой Ралин не получи нужното признание на автор със свое присъствие и аромат, с оригинална творческа физиономия. Любимец на разпалените събеседници, на паметливите читатели, които могат да цитират неговите епиграми и се наслаждават на остроумието му, той остана некоронован в света на „голямата“ поезия, макар че едно такова разделяне на неговото творчество е доста условно и неестествено, то лишава от истинска пълнота представата за неговите достижения.

Много често при Радой Ралин остротата на сатиричното жило е съпроводена с вътрешнодраматично изживяване, така както често е било при известните хумористи. Сатирата на Радой Ралин е съпроводена от болезненост и човешко терзание, от ярко съчувствие и нежност. У него откриваме и гордостта на личността, която търси справедливост и защитава смело истината, и същевременно с това усещаме колко искрен и близък може да ни бъде той с простите си радости и грижи. Зад тънко изразената му ирония усещаме и болката, и затаеното огорчение. Тук има мъжествено присвиване на устните в гримаса на смеха. Затова, ако търсим често пъти точното определение на неговия смях, то е горчив смях. И това е характерно не само за късния Радой Ралин.

Този наш съвременен моралист, наблюдателен и остроумен, доста отрано е обременен от неволята и страданието. Нему сякаш е била неприсъща юношеската волност, лекотата на настроението и игровото чувство. Прекалено трезв е неговият поглед към света, изчистен от илюзии и розови мечтания. Сякаш музите отрано са го дарили с тежките дарове на разочарованието. Метафизичното вълнение му е по-присъщо, отколкото увлечението към податките на леките съблазни, изкушителни в младостта за сърцето. Като че ли него не са го измъчвали копнежите по далечното и непознатото, никакви лелеяни блянове не са тревожили детския му сын.

Отрано той е едно „възрастно дете“, което всичко познава и знае, с нищо не можеш да залъжеш. Приказните видения не грабват неговото въображение, не изпъхват неговите представи. В едно от своите първи публикувани стихотворения Радой Ралин пише:

Този град ми е машеха

с мойто детство — отрано попарено.

(„След дъжда“ — 1941)

Твърде неестествени са горчивите размишления на двадесет и седем годишния младеж в стихотворението „За първи път“ — 1950. Това го отвежда към

коляното на поети като Атанас Далчев, комуто Р. Ралин явно неслучайно е посветил цикъла „Въздействия“ от книгата си „Всичко ми говори“.

Признаците на преждевременната зрелост са ярки, отчетливи, те не са израз на поза, на творчески хитрости. Много рано са дошли тези признания:

Младеж не съм. Сърцето поистина.
Над мене вяха много ветрове.
А бях младеж! Мечтаех и обичах. . .

И това е изповед, проникната от интимна поривност, от размисъл за любовта и чувствата. Даже обичта не може да накара сърцето му да прелива от радостни томления, да го гори в силните пламъци на любовното изтощение. Даже когато любимата е с него, когато небето над тях е спокойно и изпълнено със звезди, той е смутен и объркан, сдържан, разяждан от съмнения:

Какво ли пак сега да ти говоря?
Какви мечти за утре да кроим?
Ще дойдат дни на болка и умора —
ще можем ли докрай да устоим?

Този проблем за вътрешната стабилност, за готовността пред изпитанията на живота, за стоицизма на личността е един от най-силните в поезията на Р. Ралин. Неговият критичен поглед към света сам подготвя защитната му броня, каляват го бързите съмнения и размисли. Той се чувства винаги напрегнат, не разточителствува излишно с пориви и вълнения, които биха отслабили неговите морални сили, биха хвърлили сянка върху съкровенията му.

Той може прекалено добре да се владее, да обуздава своите чувства, да спира стихията на емоциите. „Аз нямам навик да се влюбвам бързо“ — пояснява в едно стихотворение. А в друго, като разказва за раздялата, повелява сам на себе си:

Пак същите сме. Но ако ме спреш,
със поглед чужд и аз ще те отблъсна.
Събуди ли се старият копнеж,
ще стъпча всичко. . . Свършено е. Късно!

Отрано опознал самотата, горчивия залък на отблъскващото пренебрежение, Радой Ралин ги приема като стар приятел, колкото и дълбоко в себе си да очаква близост и доверие.

Смразяващото време, когато възмъжава сливеният юноша, постави жесток печат върху неговата младост, зачерта детството му с бърз железен замах. Поет на града, той носеше отрано в себе си огорчението и хлада, които съпътстваха почти всички от неговото поколение. С една дебеляновска носталгия и болка в „След дъжда“ Ралин изповядва през 1941 г.:

И не чакам от някой прозорец
да ми махне с ръката си близък,
само слушам как пеят капчуците,
само мисля, че никого нямам.

И него отрано го измъчват студентите тръпки на пробуждащия студ, на бедността и неволята. Изпепелени са краткотрайните мечти на още по-късото детство, рухнали са бляновете поради самия произход, поради отрано осъзна-

тата „плебейска“ участ в стария работнически град, раздиран от социалните противоречия на времето, верен на пролетарското си устройство.

Родилните болки на творчеството се преплитат с нерадите размисли за съществуването, допълват черните краски от осъзнатото положение:

Ти пак стоиш над своите празни листи. . .

И как не ти омръзна тая стая!

Излез и виж — небето във се чисти

и топъл въздух с клоните играе.

(„Пред пролет“ — 1943)

Нарастващото отчуждение в жестокия капиталистически свят прерязва най-фините и нежни коренчета на свидни чувства, гаси въглените на близостта, води до безизходица. В „Краят на 1941 година“ поетът се пита: „Туй ли е огнището домашно? И кого да търся? И къде?“

От закнижените прозорци на детството не струи светлина, младостта преминава в резигнация и неразрешими вътрешни противоречия, в постоянно търсене на нов смисъл, на нови истини във време, когато облаците на войната са надвиснали със страхотна сила над Европа хищница, а рицарите на новия порядък в света вече са с готови потенциални сили да извършат недопустими ужаси и своеволия над човека, над неговото бъдеще.

Ето откъде идват тия мрачни предчувствия, това ранно недоверие у поетите, към чието поколение принадлежи и Радой Ралин. Тези градски чеда, от детските дни вкусили бремето на мизерията и социалните противоречия, в своите бедни родни къщи или по студентските мансарди са разпъвани върху кръста на жестоките размисли за времето, за епохата, за света и неговата несправедлива уредба. Веселин Ханчев, Божидар Божилов, Иван Пейчев, Блага Димитрова, Радой Ралин идват от провинцията, където отрано насъбраната горчилка не е по-малко от тази на родените в София — Александър Геров, Богомил Райнов, Валери Петров, Александър Вутимски. . .

Дълбокомисленото спокойно общуване с книгите и сенките на великите поети е нарушено с непоправими последици от динамиката на обществената криза, от военната угроза, от изстрелите и все по-често падащите върху паважа простреляни смели мъже и жени, чиято червена кръв става символ на бъдещето, на революционната победа. Затова много рано „безсънниците“ навещават тези поети, преди още да са вкусили сладостта на поетическото пиетие, преди да са успели да помислят за славата и се погрижат за нейните упойващи аромати.

Нищо чудно, че техният стих е така оголен, рационалистичен, изпълнен с резигнация от нарастващо чувство за вина и отговорност. С присъщата си ирония и вътрешна подтиснатост Валери Петров писа:

Двайсти век, век на Новия ред,
какво значиш ти, всеки те знае:
нашто знаме (шандарт и трицвет),
над земите свободни играе!

Всеки знае що значи Нов ред;
това значи пак глад и мизерия,
все така „Труд и радост“ отпред,
а на скрито отзад жандармерия!

Наред с погиването на огромни материални и човешки ценности бързо се разрушават нравствените представи за човека и света, рухvat морални постулати, градени с векове, отслабват упованията в етиката и духовното извисяване. Преди

да са се утвърдили в младото съзнание, рухват митовете, настъпва объркване и стъписване пред порядките на „новия ред“, отчаяни са гърчовете на себепрецистването и вярата в доброто.

Ето кое може да ни обясни мъчителното стигане до истините у редица от тези поети, сложното отреагиране на обществените трусове, доста отрано настъпилата зрелост в оценките. Недоизживяната младост, късият сезон на пролетта, помръкналите надежди и болезнени преживелици на творческия пубертет оставят горчивото раздвоение; незарастващите душевни рани и болки. Идеализмът на юношеството се е изпарил в едно жестоко, мъчително отрезвяване, дошло като преждевременно раждане и оставило неизлечими недъзи в своите късни плодове.

Известно е колко трайни са следите на детските вълнения у човека, как последователно и настойчиво подсказват те за своето съществуване през останалите „сезони“ на живота, особено когато се усети „превалът“, когато дългите сенки на залеза все още са далеч, но вече съществуват като предущане, като неотменим поврат.

В стихотворението си „Оценка“ Радой Ралин прави една своеобразна равносметка на младежките години от своя живот, тогава, когато е писал ранните си стихове, излязла е първата му книга „Войнишка тетрадка“, когато въпреки узряването сърцето е било готово да приеме на доверие повече радост. Това е една закъсняла възхвала на романтиката, на младежкия порив и дързост, в които има нещо много чисто, наивно-привлекателно, неохладено от късното житейско познание и опит. В същност едва ли тук думата възхвала е най-удачната, особено когато се отнася за поет като Радой Ралин. Стихът е прекалено вътрешно съсредоточен, почти медитативен, но парлив с остротата на проблематиката, с насочеността на основното чувство и настроение.

Поетът разговаря със себе си, в този вътрешен диалог изпъква сериозността на равносметката, въпросите са повече от отговорите, вълнението се налага в своята гравитност:

Какво от туй, че вече даваш
на всеки факт цената точна.

С какво, кажи, ще оправдаваш
омразата и любовта задочна?

Ти би ли тръгнал пак с оная
решителност непълнолетна?

На рисковете страшната омая
с богатства от мечти несметни. . .

Защо е — грешките да схвашаш
на младата свещена ярост,
която тихо днес изплашаш
в отбрана с идващата старост?

Зад горчивия размисъл не е трудно да доловим самоиронията, вроденото чувство за защита на истината, независимо дали пострадавш не може да се окаже даже самият автор. Чувствителната мембрана на едно изострено световещане резонира винаги в поезията на Р. Ралин. Той не познава компромиса, приятното самоогъделичкане, лесното оневиняване за извършеното прегрешение или подаването на съблазънта независимо в името на какво е станало това.

Още повече, че поетът много често се подлага на своя вътрешен „страшен съд“, внимателно претегля стореното, не се опитва „да се измъкне“ с лице-приятно самооправдание. Този съкровен, изстрадан нравствено-етически порив е,

който лишава изповедите на Ралин от прекален патос, от излишен наплив на чувства, от привлекателна емоционална излителност. В името на големия обществен идеал поетът е готов на тежката самоприсъда, изпива горчивата чаша на нравственото терзание в името на очишението, на духовно-нравственото изцеление.

Той като че ли изпитва истинско сладострастие от това самоизтезание. Надниква безпомощно във всички кътове на душата си, навлиза в нейните дебри без страх от саморазголване, не го плаши нарушената естетическа хармония: „Уви, не винаги страданието ражда красота!“ Той се чувства достатъчно силен в това самобичуване, от което кърви, няма покой и мира. Без да изпада в някакъв кошмар, без да бъде преследван от маските на изкусителните козни, Ралин брани голямото, съкровено, изстраданото. Само така то ще бъде още по-голямо, по-силно и недостижимо като идеал и като нравствена мярка.

В малкото, но особено изразително стихотворение „Лош спомен“ бунтът на съвестта е в настъпление в присъщата на Ралин норма — без изстъпление, без инфериални нотки в гласа, без безпамятен гняв. Това е едно признание, в което болката постепенно хваща за гърлото и спира дъха до онемяване. Всичко е разкрито лаконично, в стиховете е синтезиран огромен идейно-нравствен заряд с една категоричност, която е присъща само на онези натури, които познават силата на основните мерки на нравствените стойности, а не приемат примесите, полудействията, полуморалните терзания.

Зад външната успокоеност напират дълбокото усещане за извършения „грех“ спрямо околните и спрямо себе си, спрямо истината, която е била потъпкана от слабост:

Тез, които цял живот ще мразя,
правиха ми обиск в душата.
Истината чиста да опаза,
аз потърсих помощ от лъжата.

Всичко туй е вече изживяно?
Не! Тъгата още не затихва.
Знам, лъжата късно или рано
ще потърси тежката си лихва.

Както сключеният договор между Фауст и Мефистофел се оказва гибелен, така и тук потърсената помощ от лъжата сега си отвръща с жестока сила. Под стихотворението като един сериозен указател стои годината на неговото написване — 1957. Само една година след историческия Априлски пленум на ЦК на БКП, който разреши много съмнения, отхвърли сковани догми и схеми, със свежи пролетни ветрове прогони мрачните облаци на обществената стагнация и разкри чистите хоризонти на нови помисли и дела.

И такъв непримирим търсач на истини като Р. Ралин естествено е развълнуван от новия повей, от размразяването, което освобождаваше духовете и мислите, даваше криле на чувствата и външенията, насочваше към нови търсения и устреми. Тогава именно Г. Джагаров възпя летежа на птиците:

Птици.
Птици.
Пеят
птици.
Бедни,
въдъхновени птици.

Павел Матев написа прочувственото стихотворение „Съд“, разкрило едни от най-ярките глъбини на неговата поезия, показало тържествуващата сила на партийната правда и вяра. Димитър Методиев пресъздаде на воля своя революционен оптимизъм. Загърмя новият глас на поета-строител Пеньо Пенев, изявяваха се нови поетични дарования като Вл. Башев, Л. Левчев, П. Караангов, Слав Хр. Караславов, Д. П. Дамянов, А. Стоянов и др.

Пак по това време е написана Радой Ралиновата „Елегия“ — 1958. В нея подобно на П. Матев — поемата „Завръщане при началото“, той се обръща към „щастливото ремсово време“, разтваря страниците на спомените, отива при онзи кипеж на сили и устрем, на революционно дръзновение и порив, който е в закваската на цялата му поезия, на неговата гражданска позиция и непримиримост. Това ремсово време му дава голямата мярка на нравствената чистота и на върховния морално-етичен закон на комуниста. Затова е така пряк поетът, когато разговаря с изстрадащата младост, когато пие целебни глътки от нейния незапърсен жив извор:

Ти, време изминало, време чудесно,
сега ни подействай целебно.
Ний твоето наследство пилеем тъй лесно,
живеем ний вече на дребно.

Бъди, скъпо минало, с нас ежечасно,
чрез тебе нещата да мерим,
тогава ще мислим и виждаме ясно
и някакъв път ще намерим.

В тези редове се крие силна морална енергия, те носят изразителен идейно-емоционален подтекст, в тях мислите са изповядани с клетвена строгост. Миналото присъства в настоящето със своите най-високи морални образци и чрез изповедта на поета добива символно значение. Героиката на борбата е вплетена в лириката на Р. Ралин именно чрез етичната мярка, чрез нравственото извисяване, налага се със своя заветен характер. В „Елегия“ нещата са изнесени чрез присъщия на поета прост, стегнат израз, без търсене на художествена ефективност.

Подобно по съдържание и размисъл е и стихотворението „Огледало“. Както Вапцаров даваше някога своя отчет и спореше с историята, и Р. Ралин търси историческото измерение на делото, прави равностметка на изпълнения дълг, макар и без мащабността на поета-революционер, без неговата извисеност. На Ралин тежи съзнанието за извършени грешки, за потъпкани свети чувства, той знае своите прегрешения, както и тези на другите. Наред с идейната чистота в неговата душевност присъства усещането за нещо прекършено, за нещо неопазено докрай. Това е, което внася в повечето изповеди горчивия вкус на „лошия спомен“, затова много са въпросите, които го измъчват и които все още нямат желания отговор:

Къде е твоят жизнен тласък?
Къде са старите борци?
И ти си зидал върху пясък,
и ти си славил подлеци.

Сега е късно да наказваш
постъпки, хора и неща.
Поне успявай ти да спазваш
добрия тон на възрастта,

Трудно можем да си представим, че тези горчиви редове са написани от Радой Ралин, чийто образ понякога е бил свързан с образа на ироничен шегобиец, на фриволния смехотворец, който е готов всеки момент да пръска своите злъчни остроумия, с една галска лекота е раздавал справедливост и е внасял порядък в нарушената хармония на морала. На едно място той казва: „Моят весел нрав не би изгладил всичките ми огорчения.“ С нарастващо драматично усещане прави той своите тъжни признания въпреки предупреждението на здравомислещ човек: „с драми няма никого да плаша!“

Макар че и този поет, като че ли чужд на увлеченията, на прибрзания ентузиазъм, познава стандартния оптимизъм, пресиленото веселие, изкуственото добро настроение. Как безизразни са тези изпълнени с реторика, със силни думи стихове:

По света има слънце, цветя и вериги,
има вяра всесилна — да пазим света!
Има хубави хора и хубави книги.
Аз обичам и вярвам, когато чета.

(„За хората и книгите“)

Но желанието за човешка близост, мотивът за другарството не идват приносени отвън, те извираят дълбоко от сърцето му. Расъл в несигурно военно време, като доброволец на фронта изминал кървавите пътища на сраженията, в него дълбоко се таи хуманистичният повик, жаждата за ласка, сдържаната нежност. В неговото известно военно стихотворение „Семейният портрет“ изпъква идеята за съхранената човечност на фона на масови изстребления, варварска жестокост, фашистки изстъпления. В обобщаващия завършек на творбата авторът не без чувство на гордост изтъква нравственото величие на войниците, останали верни на отечеството, не изменили на моралната си същност. В уютата на чуждия дом, изоставен от домакините, по един своеобразен начин е проверена човечността, носталгията по далечното семейно огнище. Накрая напират в гърдите вълнението, „че водихме ние сражения, че трупове газехме с крак, че бихме врага с настървение, но хора останахме пак“.

В елегичния стих на поета нерядко се прокрадва желанието за интимна откровеност, за приятелско утешение. Още от най-ранните стихове си Р. Ралин е чужд на индивидуалистичното себепознание, на самоизолацията и отчуждението. Той няма самочувствието на затворения в себе си индивид, страдащ сам извън обществото, никакъв псевдодуховен аристократизъм не го е затварял в хладните си стени. В стихотворението „Есенни часове“ (1942) с особена проникновеност се откроява желанието на автора да бъде сред хора, да намери отзывчивост и състрадание, да усети човешко присъствие. Дотежава му дори това любимо потъване в размисли и той, както някога Людмил Стоянов писа в „Не мога без хора“, очаква скорошната среща:

Безшумен, тъжен есенен пейзаж,
във който всичко стихва и угадва.
Но аз обичам дълго да седа,
да съзерцавам в ъгъла безгласно.

Тогава самотата си забравям,
копнея да се видя с мили хора
и странно есента ме упова
със светлата си хубава умора.

Радой Ралин е майстор на елегантата, тя е особено изразителна в неговото творчество, съответствува на неговия натюрел. Неговите усещания са тънки, фини, чужда му е всяка бруталност, всяка грубост, която би наранила неговото чувствително сърце. Той не е бунтар, готов всеки миг да грабне оръжието. Природата му в известна степен е съзерцателна. Но силно е неговото чувство за нравствена и обществена справедливост, дълбоко в него остават раните да болят, да не му дават мира, да терзаят неговото съзнание.

Той поетизира простите неща, радва се на тихата делнична красота и това поддържа тонуса на неговия витализъм. С една бащинска доброта разговаря поетът със света, с неговите тъги и радости, с болките и копнежите. Мисълта никога не го отклонява от здравия смисъл в живота, никакви черни предчувствия не го лишават от ясната диалектика на жизненото начало и затова с такава сигурност поетът повелява:

Невъзможно е светът да се изчерпи,
невъзможно е да се унищожи —
милионите лета го потвърждават.
Всеки плод мечтае да избухне в семена.
Всяка единица е едно начало.

Затова не бива още никой да умира,
докато от щастие е нямал спомен.

(„Жизнено начало“)

С логиката на трезвомислещия човек той възхвалява плодотворното развитие на живота, жизнената пълнота. Никакви метафизични дилеми не поставят под съмнение неговата обич към човека, който носи бъдещето, който продължава естественото развитие. Трогателен е неговият „Порив“:

Ако почвах сега своята младост,
без да мисля
ще имам ли всякога хляб,
бих живял с едно самочувствие само:
всяка година да ставам баща!

С една първична обич и с чувство за закрила той разказва за своите синове, за разбитото семейно гнездо и въпреки скритата драма на бащата продължава да търси светлото, красивото, трайното около себе си. Само така намира път да вникне в „секретите“ на света, в скрития смисъл на нещата. Неговата философия за живота не изпъква с апломба на учения-естет, не е дошла в минути на божествено осенение. Р. Ралин не е от категорията на празните мечтатели. Неговото рационално съзнание не му позволява да блуждае из облаците, да се носи над житейските неволи, над прозата на бита. Напротив, той обича да разказва за всичко, което е около него, което изпъква неговия свят и дава живот на спомените му, свързва го с проблемите на времето.

За него е важно да почувствува съпреживяването, да се наслади на споделеното внимание и уважение, да изпита реалните прояви на живота. Трудно му е да се раздели с привичните удобства и при промяна го измъчва носталгия. Театралните жестове са му непонятни, всичко, което го изважда от любимия му свят на съществуване, го отблъсква. „Не ме блазнят различни геройства и високи места!“ — пише той. Поети като него не са пътешественици, световни пътници, забравили роден край и близки хора. В това отношение той е особено изключение измежду своите съвременни колеги. Ако се вгледаме в неговата пое-

зия, ще видим, че се броят на пръсти стиховете му, писани в чужбина или носещи етикета на екскурзионната страст.

Желанията му като че ли са много скромни: „Аз не искам нищо друго, само малка къща в планината и една усмихната съпруга, и една грамада бели листи.“ В това като че ли има нещо филистерско, твърде прагматичен може да ни се стори поетът, който така твърдо защитава нравствената чистота и духовната чистоплътност. Но при всичките си житейски превратности Р. Ралин запази тоя вътрешен усет за обикновеното, простото, човешкото. Той устоя на леките съблазни, не измени на своето отношение към творчеството, към неговата същностна сила.

Той не изменя на поезията си, не я превръща в лесна игра, в словесна акробатика, запазва вроденото си преклонение към стиха като изповед, която идва от съкровената „святая святих“ на душата. С обществена твърдост разкрива той комунистическата си вяръност в името на голямото, значимото в живота. В „Неотчуждаемо богатство“ намира вътрешната сила на поета, неговият стоицизъм и вяра. И тук той е близък на основния тон на творчеството си, не търси високите регистри на чувствата, кухата патетика. С едно почтително достолепие разкрива същността на своите търсения, здравите корени на поетическото преживяване и въълнение:

Така, вървейки,
аз пиша свои стихове.
Лица и сгради, улици и вейки
изпълват моите часове.
Домогвам се да съм владетел
на чувствата си —
тъй разнопосочни.
Не всякога е небосводът светъл,
но крачките ми
винаги са точни.

Сериозен към всяка повеля на деня, готов да понесе всяко изпитание, Радой Ралин е неотклоним от своите вътрешни морални закони. За него поезията не е просто занаят, тя го дарява с нови естетически преживявания, идва да разкрие неговия свят, да осмисли живота му. Целебният балсам на думите му връща неподправената свежест на живота, прави действителността достъпна за неговите пориви. „Изобщо толкова щастие има в поезията, че просто се чудим защо някои се отказват от нея“ — споделя той.

Затова с такава отговорност гледа на своето дело и не позволява никаква сянка да падне върху сътвореното. За разлика от много сръчни стихотворци той не бърза да излее всяко настроение, всяка мисъл в стих, не търси необичайната изразност, екзотичната метафора. Той не е колекционер на стихосбирки, автор, който щедро се самораздава и е готов при всеки по-значим или незначим повод да ни дари със стихотворение, да покаже виртуозност. Радой Ралин не е от поетите, които могат да импровизират, да ни замаят с лекозвънен, филигранен стих. Отделната творба при него се износва дълго, трябва да отлежи, да намери трайното си съдържание. Затова, когато той казва: „Но внезапният стих като криза сърдечна ме прибра в моята вече противна квартира“, ние разбираме, че този „внезапен стих“ е рожба на страдание, а не на внезапно опиянение, което отминава като случайно забавление.

Озарението на поезията винаги му връща радостното усещане за живота, на неговото силно стремително течение, на целебната му сила. В „Зимно утро с лично щастие“ поетът разкрива възродителния унес на художническото въълнение:

Седни, пиши каквото искаш,
в ръцете ти от листа ще разсъмва,
ще се напълни с ранобудни мисли,
тъй както улицата с минувачи.

Пред своя стих той е искрен и чист, с неподправена обреченост в името на голямата правда. Той пише не за празно удоволствие, а само по дълбока повеля на съвестта, когато наистина има какво да каже, да преболи и изстрада всяка своя мисъл. Във „Вникване“ идейно-естетическото кредо е предадено с присъщата външна успокоеност и яснота на стиха, но позицията на автора е силна и категорична. Тя носи горчив опит и зрелост, за която е платено с безсъние и тежък размисъл, с изстрадана искреност:

А пък мен ме плаши лекотата.
Лесно ли стихът ми се удава,
значи туй сърце не преживява,
само по-чевръста е ръката,
значи не живея, не изгарям,
само нещо казано повтарям.

Ето къде е същността на неговата лирика, обаяна с носталгия и елегична простота, проникната от светло, земно чувство за красотата, за топлота и непресторена сърдечност. За големите неща поетът ни разказва чрез малките си тайни, чрез осъзнатите истини в своето битие. Той не е от субективните автори, които в изповедите си често са неясни. Неговият стих е предметен, точен, оголен за читателя, без излишно украшателство и претенциозност. Натрупаният опит в същност е дошъл чрез изживяното, чрез преодолените трудности и болката от неизживяното щастие, от непостигнатата мечта.

И сега, както в ранните си стихове, той е чужд на парадния шум, на натрапчивата осведоменост, затова липсва чувството за някакво избраничество или превъзходство. Последната му книга „Хляб и портокали“ (1976) потвърждава това. В прочувственото стихотворение „Краят на лятото“ с един подчертан автобиографизъм Радой Ралин пише:

Къде ще почвам? Вече за кога?
Добре съм си със своите крушения.
И свети бавно моята тъга
далече от стремеж към поучения.

Нима е сломена вече волята на този мохикан на правдата, на будната съвест? Нима можем да си представим, че авторът на хапливите, точни епиграми, на зашеметяващата ирония и критичното остроумие, този непримирим недоволенник срещу всяка несправедливост, сега е готов да остави своите оръжия, да се откаже от смелостта, от воюващата позиция?

Наистина раздялата с младостта не беше предизвикала у него страшни сътресения, неизлечими страдания, но чувството за старост вече все по-често му нашепва за изминатото. Той се радва на своята мъдрост, но тя не му носи радост, не буди жизнените инстинкти, не му поставя нови дилеми и неразрешени въпроси. Оказва се, че и за неговия трезв ум не е било безразлично отминаването на пролетта, прегарянето на страстите и желанията, раздялата с артистичните буйства. И този път без всякаква илюзия, както преди, поетът споделя своята болка:

Остарявам ясно, осъзнато.
Остарявам властно, облекчително.
Лошо ли е да си весел, предизвикващ залез?
Сетивата стават ненаситни
и превръщат всяка багра в мисъл,
всеки жест и всяка реч в идея.
Всичко ми е толкова познато,
всичко с мен споделя своите тайни.
Мога да осмислям вече всичко!

В това човешко признание има и горест, и облекчително спокойствие. В него се долавя това скрито у всеки човешки индивид проклятие на познанието, когато то дойде за сметка на младостта, на превалилия вече живот. Без суета, без отчаяни вопли Радой Ралин рисува периода на зрелостта, на мъдрото вглеждане в света, когато все по-малко са изненадите на битието. Но в неговата „Молитва“ пак присъствува силният му дух, непреклонната воля за запазена чест и достойнство. Той възхвалява свободата и хляба, безкомпромисно преценил високата цена, която е нужна за тях:

Не яжте огризки,
не яжте вчерашен хляб,
не яжте подарен хляб.
Сами си замесвайте
и изпичайте
хляба,
за да го имате,
за да не го просите.

Промените в личния му живот не са обезценили неговите нравствени императиви, не са объркали стойностите на високите идеали и помисли, оставили са изострено чувството за отговорност и гражданска съвест.

Като силен и прост символ в неговата поезия много често присъствува образът на хляба.

Понякога със земен порив ще изрази като свой жизнен императив: „... И радвай се на всеки мирис хлебен“ („Отстояние“). Другаде образът на хляба присъствува в тихата интимна радост от усетената близост с любимата: „И сладък е с тебе хлябът черен, защото го разчупваш ти сама.“ Последната си книга Радой Ралин нарече „Хляб и портокали“. В различните нюанси на лексемата хляб той влага определен замисъл, изразява една от основните идеи на своята поезия — за плодното начало, за търсенето на дълбокия смисъл в съществуването. Нравствената интензивност в това основно съдържание на образа се допълва от едно дълбоко човешко, съкровено преклонение, което е дошло като някакъв стародавен завет. Хлябът — това е сигурност и щедър плод, грижливата всеотдайност на стопанина, земната благодат, простата радост, настъпила след непосилен труд.

Този свой образ обаче Р. Ралин не само насища в отделния контекст със силно въздействащо съдържание, но той много често асоциира с темите за човека, за приятелството, за запазеното доверие. Неслучайно в едно от силните стихотворения — „Всеки търси другари“, обобщението добива особена пълнота и завършеност именно чрез използването на обикнатата лексема от автора:

Приятели търся! Но не от ония,
подобни на пътници в бързия влак,

с които споделям, обядвам и пия,
и ставам интимен,
и после забравям ти пак.

Приятели търся! Когато ме черни,
когато срещу ми крещи клеветата,
тогава да дойдат другарите верни,
за мен да рискуват и ранг, и заплатата.

Такива другари! Поне един само!
За него на всяко да бъда готов.
Да казвам „Другарю!“ по-нежно от „Мамо“.
Тогава ще имам

убежище, хляб и любов.

Говорейки за обикновените неща, Радой Ралин запазва предметността на своя стих. С присъщата му непосредственост той насочва своя поглед към делничните прояви на живота, към „тихите драми“. В книгата си с избрани творби „Всичко ми говори“ стиховете за някои от тези събития той е обединил под заглавие „Епизоди“. В тях всичко на пръв поглед е спокойно. Радой Ралин разказва за военноположен без ръце, който единствен не подписал призива за мир, за ранопочиналия приятел, за дъщерята, която разкрива съдбата на своята грозна майка, за неуспелия актьор или за сяпото момиче. Така, както някога Хр. Смирненски написа за братчетата на Гаврош, за малката цветарка, а по-късно Вапцаров за слепаца край кварталното кино, така и Ралин разказва с една притаена тъга и нежност за тези хора. Стихове като „Драма“, „Погребение“, „Епизод“, „Художникът“, „Човекът, който не подписа“ изпъкват с острия хуманистичен порив, със защитата на човешката личност в нашия динамичен век, когато нашествието на бетона е неудържимо, когато природата е застрашена.

В същност тази възхвала на човека, на неговия свят прави цялата поезия на Радой Ралин близка и сърдечна, необходима. С един само въпрос: „Защо обикваме човека, когато си отиде?“ („Погребение“), усещаме вътрешната нравствена енергия на неговия стих. В него е съхранена „дързостта на поклъвящия взрив“. Интелектуалният пълнеж е дошъл по силата на една явна интуиция, на земна философия, проникната от човешко съпричастие и емоционална пречистеност. Но авторът никога не раздава утешения, не се опитва да бъде възпитател на безвредни илюзии. В стихотворението „На Кин“ поетът споделя със своя син:

Аз няма да ти решавам задачите,
защото
човек не може сам
нищо да свърши,
но всичко трябва
сам да реши.

Решителността е именно неговото скрито оръжие. Той много добре знае, че „животът е движение със свои безпощадни цели“, затова трудно се поддава на леката инерция, на безветрието, на приятното съществуване. Безпроблемност не можем да открием даже в най-слабите му стихове, в тези, в които или сръчността е взела превес, или авторът е премного декларативен, изкуствено търсещ въздействието на рефлексията, както и в следните стихове:

Аз съм стоп-кадър от някаква шумна масовка.

Аз съм дребна фигура, обшита

върху канавата на шума.

(„Носталгия“)

Подобни редове можем да намерим и в произведения като „Уталожване“, „Гражданско-поетска“, „Малко поетика“, „Планината“ и др. Те само са маркировка на известни настроения, търсене на оригиналност, без да представляват откритие за автора.

Но в тишината на неговите размисли винаги пулсира отзивчивото му сърце, долавя се готовността на поета да намери отговор на измъчващите го въпроси. Примирителното признание „Добре съм си със своите крушения“ трудно би могло да бъде обобщаващ стих за Радой Ралин. Неговият сепващ глас винаги ще ни връща към големите проблеми на живота и времето.